

S. Hilarius, in *Psal.* cxix, dicit : « Adam veniæ reservatus et glorificatus in Christo est. » S. Greg. Naz., Orat. xxxi, c. 19 in *Matth.*, loquens de Adamo et Eva : « Utrumque serpens decepit, utrumque Christus passione sua salute donavit. » S. Anselmus, lib. *Cur Deus homo*, c. 16 : « Adamum et Evam ad illam pertinuisse redemptionem, dubitandum non est. » Ipsum autem loqui de redemptione quoad efficaciam, et non solum quoad sufficientiam, constat ex eo quod subjungit : « Quamvis hoc autoritas divina aperte non pronuntiet. » De redemptione enim quoad sufficientiam autoritas divina aperte pronuntiavit, *Rom.*, v, 18 : *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justitiam in omnes homines in justificationem.* Et *I Tim.*, ii, 6 : *Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Et sic etiam alibi.

Quod diximus de Adamo, idem de Eva censent communiter Patres et theologi.]

TRACTATUS

DE ULTIMO FINE

D. Thomas, I^a IIe, a q. 1 ad q. 5.

DISSERTATIO I

DE ULTIMO FINE IN COMMUNI

D. Thomas, q. 1.

PROLOGUS EX S. THOMA

[« Quia, sicut Damascenus dicit lib. II *Fidei orthodox.*, c. 12, homo factus ad imaginem Dei dicitur, secundum quod per imaginem significatur « intellectualem et arbitrium liberum, et per se potestativum¹; » postquam prædictum est de exemplari, scilicet de Deo, et de his quæ processerunt ex divina potestate secundum ejus voluntatem, restat ut consideremus de ejus imagine, id est de homine, secundum quod est ipse est suorum operum principium, quasi liberum arbitrium habens et suorum operum potestatem. »]

ARTICULUS I

Quid et quotuplex sit finis?

Finis, relictis variis acceptionibus, sumitur hic pro illa

1. Seu potestatem sui ipsius habens, quod proinde liberi arbitrii nomine designatur.

causarum quæ allicit agens ad operandum, et definitur « id ejus gratia aliquid fit », sive, « ejus gratia agens operatur. »

Ex quo inferes 1° quod finis sit principium in operabilibus ab homine et omnium causarum prima¹. Unde communiter dicitur, sic se habere finem in operabilibus, sicut se habet principium in speculativis; sicut enim ex principiis movetur intellectus ad conclusiones, ita a fine movetur voluntas ad media.

Inferes 2° finem et bonum esse idem materialiter²; quia voluntas non potest moveri nec allici nisi a bono vero vel apparente quod est ejus objectum adæquatum. Differunt tamen formaliter, quia bonum dicitur prout est conveniens appetitui, finis prout movet ad media; est enim id ejus gratia aliquid fit.

Inferes 3° finem, cum sit primus in intentione, esse ultimum in executione, unde dicitur finis³; quia, ut obtineatur finis in re, debent præcedere media.

Inferes 4° finem non movere, nec finalisare, nisi apprehensum⁴; quia voluntas non fertur nisi in cognitum.

Variae divisiones finis.

Primo finis dividitur in finem *cujus gratia* et finem *cui*⁵. Finis *cujus gratia* est res quæ appetitur, finis *cui* est persona seu subjectum cui finis *cujus gratia* appetitur: sic finis *cujus gratia* in medico, est sanitas; finis *cui* est æger, cui appetit sanitatem. Hæc tamen divisio non est in duos fines distinctos, sed in duas res integrantes unum finem totalem, non enim finis *cujus gratia*, v. g., sanitas, appetitur secundum se et in abstracto, sed ut bona ægrò.

2° Finis dividitur in finem objectivum, seu finem *qui*, et finem formalem, seu finem *quo*⁶. Finis objectivus, seu *qui*, est res seu objectum quod assequi cupimus; finis for-

1. Hic q. 1, in arg. *Sed contra*. — 2. Ibid., o, et a. 3, o. — 3. Ibid., a. 1, ad 1. — 4. Ibid., ad 4. — 5. Hic q. 2, a. 7, ad 2. — 6. Hic q. 1, a. 8, o.

malis, seu *quo*, est ejus assecutio et possessio: sic divitiæ sunt finis objectivus avari, earum acquisitio finis formalis¹. Hæc divisio, ut præcedens, non est divisio in duos fines distinctos, sed in duas formalitates seu res integrantes unum finem totalem; non enim avarus intendit divitiæ, nisi ut eas possideat.

3° Dividitur finis in finem operis et finem operantis². Finis operis est ille ad quem ex natura sua tendit opus; finis operantis est quem sibi ad libitum constituit operans: v. g., in elemosyna, finis operis est subventio pauperis, finis operantis vel est Deus, vel vana gloria, vel fornicatio; potest etiam esse ipse finis operis, quandoque enim coincidunt. Finis operis dicitur physicus, proprius, intrinsecus et universalis; finis operantis dicitur moralis, extrinsecus et particularis.

4° Dividitur in finem primarium seu principalem, et secundarium seu minus principalem. Primarius est qui per se primo intenditur, seu per se primo movet operantem; secundarius, qui non per se primo, sed secundario et consecutive, atque alio præsupposito, movet seu intenditur; et ideo fini primario subordinatur, non ut medium, sed vel ut effectus, vel ut aliquid illi consecutive annexum. Sic finis primarius recitationis Previarii est cultus divinus, secundarius stipendium.

5° Dividitur in finem effectum et finem obtentum. Finis effectus est qui operatione agentis fit et producitur, ut sanitas operatione medici; finis obtentus est qui operatione agentis acquiritur, sed non producitur, ut præmium certaminis. Non differunt isti duo fines in ratione causandi, uterque enim causat prout est in intentione, sed in ratione essendi; quia unus existit ante operationem, et dicitur antecedens, alter post operationem, et dicitur consequens.

6° Tandem dividitur in finem ultimum et non ultimum.

1. Hic q. 11, a. 3, ad 3. — 2. 2. 2^a, q. 141, a. 6, o; in II *Sentent.*, dist. 1, q. 1, a. 1 et dist. 38, q. 1, a. 5.

Finis ultimus est qui nullius alterius gratia appetitur, sed ejus gratia cætera appetuntur; finis non ultimus, seu intermedius, est qui ratione sui quidem appetitur, cum relatione tamen et dependentia ab ulteriori fine.

Circa hanc ultimam divisionem in finem ultimum et non ultimum seu intermedium

Petes, utrum finis intermedius vere et proprie habeat rationem finis.

Resp. affirmative.

Prob. Non solum mediis, sed et finibus convenit subordinari aliis perfectioribus, et tamen ratione et gratia sui appeti. Ergo eis convenit ratio finis, non ultimi, cum finis subordinatus alteri fini non possit esse ultimus in ea serie. Ergo intermedius. — *Prob. ant.* Sunt certa media quæ non appetuntur ut mere et præcise utilia, dantia simpliciter transitum ad finem, sed ut importantia in se bonitatem appetibilem et sufficientem terminare aliquem motum in illo genere, quamvis subordinate et dependenter ab ulteriori bonitate: v. g., appetitur cibus sapidus propter sanitatem, sanitas propter exercitium virtutis, virtus propter Deum. Cibus sapidus, sanitas, virtus in ea serie habent in se bonitatem sufficientem, ratione cujus appetuntur, non sic tamen quin et ipsa eorum bonitas ulteriori bono subordinetur; nam ipse sapor cibi conducit ad sanitatem, bonitas sanitatis ad virtutem, honestas virtutis ad Deum. Ergo.

ARTICULUS II

Utrum homo in omnibus suis actionibus agat propter finem, idque sit proprium creature rationali?

Nota. Actiones quæ ab homine procedunt sunt duplicis generis¹. Aliæ dicuntur hominis, aliæ humanæ. Illæ actio-

1. Hic q. 1, a. 1, o.

nes proprie dicuntur humanæ, quæ procedunt ab homine in quantum homo est, hoc est in quantum differt ab irrationabilibus creaturis, non solum quoad substantiam, sed etiam quoad modum operandi; differt autem homo ab aliis creaturis irrationabilibus quoad modum operandi, in hoc quod agat libere, et ita sit suorum actuum dominus, ut eos pro libitu ponat vel non ponat: unde illæ solæ actiones dicuntur proprie humanæ, quæ ex voluntate deliberata procedunt. Actiones autem quæ ab homine quidem procedunt, sed non ex deliberata voluntate, sunt actiones hominis. Et quamvis quædam possint dici humanæ quoad substantiam, non tamen quoad modum, nec proprie secundum theologiam moralem, quæ considerat hominem ut est agens morale, ejusque actiones ut sunt dignæ laude vel vituperio, atque habent rationem meriti vel demeriti. Omnes itaque actus humani sunt actus hominis, sed non e contra.

Dico 1°: Homo in omnibus suis actibus qui distinguuntur ab ipso fine, agit propter finem¹.

Prob. discurrendo per actus voluntatis, et simul præoccupantur præcipuæ objectiones. Inter actus voluntatis quidam versantur circa media, ut consensus, electio et usus; quidam iterum circa finem in ordine executionis, ut finis possessio seu fruitio, et delectatio seu gaudium; tandem sunt quidam actus imperati a voluntate, scilicet usus passivus aliarum potentiarum.

De actibus qui versantur circa media, non est difficultas; cum enim voluntas in ea feratur ad consequendum finem, palam est hujusmodi actus esse propter finem.

Quantum ad primam volitionem finis, licet non sit ex præcedente amore finis, cum ipsa sit prima ejus volitio seu primus amor, causatur tamen a fine. Ergo est propter finem. — *Prob. ant.* Causalitas finis non solum in hoc consistit, quod moveat et alliciat voluntatem ad media ex amore sui, sed etiam quod moveat voluntatem ad sui ipsius amorem et desiderium propter intrinsecam suam

1. Ibid.

bonitatem, sicut principia non solum movent ad assensum conclusionis, sed etiam ad assensum sui propter intrinsicam suam veritatem. Ergo prima volitio, seu primus amor finis, causatur a fine. De intentione efficaci finis præsupponente primam volitionem, non est difficultas, ut patet.

Quantum ad actus aliarum potentiarum imperatos a voluntate qua tales, manifestum est quod sint propter finem, cum voluntas eos imperet ex amore finis, nempe ut per eos tamquam per media finem assequatur.

Dixi, *in actibus qui distinguuntur ab ipso fine*, propter possessionem et delectationem. Est enim possessio finis *quo*; delectatio naturaliter consequens ad possessionem, est ipsius complementum. Unde nec possessio nec delectatio ponunt in numero cum ipso fine; sed ex fine *qui* et fine *quo*, atque ejus complemento, integratur unus finis totalis et completus. Finis autem non est propter finem.

Petes utrum actiones hominis indeliberate et necessaræ, quæ non sunt actus humani, non sint etiam propter finem.

Resp. esse propter finem¹, vel imaginatum, ut dum quis subito movet manum aut pedem, vel naturaliter desideratum, ut dum quis sine attentione fricat barbam ad sedandum pruritus; non tamen esse propter finem a ratione præstitutum et ad quem se moveat homo ex proprio iudicio et deliberatione. Et quia Author agit hic de actibus in ordine morali, quales sunt soli actus deliberati et proprie humani, de illis solis quæstionem propositam resolvit, solosque actus proprie humanos dixit esse propter finem.

Pro resolutione secundæ quæstionis, nota unumquodque eo modo agere propter finem, quo modo eum cognoscit; quia finis non causat, nisi ut apprehensus. Duplíciter autem potest cognosci finis, materialiter et formaliter. Cognoscere finem materialiter tantum, est cognoscere

1. Ibid., ad 3.

bonitatem finis, ut quid conveniens et appetibile, ibi sistendo. Cognoscere finem formaliter, est cognoscere non solum bonitatem finis ut convenientem, sed etiam cognoscere proportionem finis ad appetentem et ad media, et e converso proportionem mediorum et appetentis ad finem, finem esse dignum quod talis illum prosequatur et talia media ponantur, vicissim talia media esse congrua et proportionata huic fini. Quæ igitur cognoscunt finem formaliter, agunt propter illum formaliter et ut se moventia ad illum; quæ illum cognoscunt tantum materialiter, agunt propter illum materialiter tantum et ut mota ab alio. Hoc notato,

Dico: Proprium est naturæ rationali agere propter finem formaliter et movendo se; brutorum autem agere materialiter et ut ab alio mota¹.

Prob. Ille dicitur agere propter finem formaliter et movendo se, qui apprehendit finem cum proportionem illius ad media et mediorum ad finem, atque ex illa apprehensione et iudicio rationis se libere movet ad finem, ut patet ex prænotamine. Atqui id est proprium naturæ rationalis, et non brutorum. Ergo. — *Prob. min.* : tum quia illa proportio inter finem et media est aliquid intelligibile, et non sensibile; tum quia sola natura rationalis habet dominium super suos actus per liberum arbitrium, quo libere se moveat ad finem. Ergo.

Multa opponi possunt de brutis, quæ videntur agere propter finem formaliter: v. g., canis appetit cibum, et propter illum rumpit vincula; hirundo appetit nidum, et propter illum colligit paleas. Sed hæc proprie pertinent ad physicos et solvuntur ex dictis, dicendo scilicet bruta non apprehendere nec appetere finem et media formaliter, sed materialiter tantum, sub ratione boni convenientis, quatenus ex fine et mediis integratur unum objectum totale sui appetitus; sic, v. g., hirundo non fertur ad nidum formaliter ut ad finem, nec ad paleas formaliter ut ad medium et ex desiderio nidi, sed naturali instinctu fertur eodem modo

1. Ibid.

ad utrumque tamquam ad bonum conveniens. Est autem instinctus naturalis vehemens quædam motio a natura seu naturæ authore brutis impressa ad prosequendum bonum sibi conveniens.

ARTICULUS III

Utrum idem homo possit appetere simul duos fines ultimos totales et adæquatos?

Finis ultimus potest dupliciter considerari : 1° formaliter et in abstracto, sub ratione communi beatitudinis ut sic, quodcumque illud sit; 2° materialiter, pro re illa particulari in qua quis existimat consistere suam beatitudinem, quamque ideo sibi constituit finem ultimum. Quæstio præsentis articuli non procedit de ultimo fine formali et in abstracto, quia cum abstractum, ut abstractum, sit unum, evidens est quod ultimus finis sic sumptus non possit concipi nisi per modum unius; sed de ultimo fine materiali, seu, si vis, de ipso ultimo fine formali, sed in particulari et in concreto : an scilicet ipsa formalitas finis ultimi sit una, an multiplex in diversis rebus quæ appetuntur ut ultimi fines. Pro quo

Dico : Impossibile est quod idem homo simul appetat diversa tamquam plures ultimos fines totales et adæquatos¹.

Prob. Quilibet ex illis finibus esset ultimus, ut supponitur, et non esset. — *Prob.* Finis ultimus est qui ad nullum alium refertur et ad quem omnia referuntur; est enim id quod propter se appetitur, et cætera propter ipsum. Atqui non omnia ad illum referrentur, scilicet ille alter qui etiam supponitur ultimus, alioquin hoc ipso desineret esse ultimus. Ergo.

Objicies : Justus peccans venialiter, habet simul duos

1. *Ibid.*, a, 5, o.

fines ultimos, nempe Deum, quia justus est, et creaturam, quia peccat; omne enim agens agit propter ultimum finem. Ultimus autem finis peccati venialis non est Deus. Ergo creatura. Idem argumentum, servata proportione, fit de infideli aut peccatore bonum opus morale, puta eleemosynam, faciente. Quatenus infidelis aut peccator, habet pro fine ultimo creaturam, non vero quatenus facit bonum opus morale; alioquin omnia opera infidelium essent peccata, quod est damnatum in Baio.

Resp. tam justum peccantem venialiter, quam infidelem aut peccatorem bonum opus morale agentem, habere pro fine ultimo bonum in communi satiativum appetitus; nec enim est necesse operantem in omni suo opere habere finem ultimum materialiter et in particulari, sed sufficit si habeat finem ultimum formaliter et in communi, sub ratione beatitudinis, ut dicam iterum art. seq., ubi redibit præsens difficultas.

ARTICULUS IV

Utrum omnia quæ homo vult deliberate velit propter ultimum finem?

Nota quod homo possit intelligi quadrupliciter actiones suas referre in finem, seu agere propter finem : 1° actualiter formaliter, 2° virtualiter, 3° interpretative, 4° habitualiter. De actuali formali intentione non est difficultas : ipsa se prodit ex terminis, et est quando quis actuali et expressa volitione finem cognitum intendit.

Virtualis intentio potest fieri dupliciter. Primo modo, quando quis vi intentionis præteritæ, non retractate, operatur et media eligit, licet actu de fine non cogitet, ut dum medicus colligit herbas ex priori intentione medicinæ aut sanitatis, de qua nunc non cogitat.

Si petas, quid sit illa virtus primæ intentionis,

Resp. quod sit determinatio quædam relicta ex prima

intentione. Illa autem determinatio est aliquod dictamen ortum ex primo; unum enim oritur ex alio.

Si iterum *petas*, quamdiu duret illa virtus seu virtualis intentio,

Resp. probabilius, per se durare donec per contrariam intentionem amoveatur, quia non videtur aliud assignabile per quod destruat: non solus non usus, etiam longi temporis decursu, cum enim sit quid spirituale, non pendet a tempore; non cessatio ipsius primæ intentionis, non enim pendet ab ejus continuatione, alias cessante actuali cogitatione aut recordatione ipsius primæ intentionis, cessaret statim virtualis illa intentio, quod nemo admittit, et cujus contrarium patet ipsa experientia: sic in illo qui intendit ire Romam, non oportet quod singulis passibus Romæ recordetur, et tamen vi intentionis perveniendi Romam iter prosequitur. Ergo restat quod sola intentione contraria per se desinat et destruat. Per accidens tamen ex non usu per longum tempus potest destrui; quia, cum ipsa instabilitas mentis nostræ in tam varias intentiones præceps ruat, ut experientia constat, ex ipso longo non usu datur locus ut aliæ contrariæ intentiones insurgant et primam destruant, ut docet S. Thomas de habitibus, infra q. 53, a. 3. Sed quidquid sit, et quamvis duret ista virtualis intentio, non est tamen necesse quod influat in omnia opera deliberata, vel quia forte non sunt in suum finem referibilia, ut patet in justo peccante venialiter, vel quia fiunt ex motivo contrario huic intentioni, ut in infideli faciente eleemosynam ex motivo honestatis misericordiæ, non cogitando de idolo; sicut, v. g., quamvis intentio eundi Romam virtualiter permaneat in eo qui in hunc finem aggressus est viam, si tamen aliquando curiositatis causa deflectat a via, non est ex influxu hujus intentionis virtualiter permanentis, sed præter illam. Tunc autem dignoscitur in praxi hanc virtuales intentionem influere in opus, quando quis sui compos et moraliter agens, nihil quidem de priori intentione actu cogitat, sed est in ea mentis dispositione, ut reflectens supra se, vel interrogatus quid aut quare agat,

statim allegaret suam priorem intentionem, et responderet: « Hoc facio propter hoc. »

Secundo modo habetur virtualis intentio finis, quando quis facit aliquid ex natura sua ordinatum et tendens ad aliquem finem, ut minus perfectum ad suam perfectionem, sive ut participationem et inchoationem boni ad suum complementum et consummationem, sive finem cognoscat, sive non, nisi forte violenter et contra naturam sui operis illud retorqueat in alium finem; quia, inquit Author¹, semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius, sicut patet tam in his quæ fiunt per naturam, quam in his quæ fiunt per artem: sic natura, formans embryonem, virtualiter intendit hominem; sic inferior artifex, construens ex mandato superioris artificis opus juxta regulas suæ artis inferioris, virtualiter intendit artificis superioris finem, quem forte ignorat; sic qui jacet fundamenta domus, intendit domum; qui projicit semen in terram, intendit fructum quem forte non novit. Ex quo principio probat S. Doctor quod, cum omnis inchoatio perfectionis ordinetur in perfectionem consummatam, quæ est per ultimum finem, quilibet deliberate agens, intendat ultimum finem, si non explicite in se, saltem implicite et in sui inchoatione. Quidam vocant hanc secundam intentionem virtuales *interpretativam*, sed improprie; datur enim altera stricte et proprie interpretativa, quæ sequitur. Melius ergo hæc secunda intentio virtualis dicenda est *virtualis implicita*; prima autem quæ est ex vi prioris intentionis explicitæ, dicitur *virtualis explicita*.

Interpretativa intentio, prout distinguitur a virtuali secundo modo, dicitur, non quæ sit aut fuerit de facto, sed quæ præbet fundamentum existimandi quod foret, si de fine cogitaretur, quatenus scilicet ex dispositione et modo operandi subjecti judicatur et præsumitur aliquem sic voliturum, si adverteret, vel casus occurreret: v. g.,

1. Ibid., a. 6, o.

qui dat eleemosynam pauperi quem sub veste peregrina credit extraneum, et tamen est propinquus, dicitur interpretative voluisse dare propinquo, si cognovisset.

Habitualis intentio seu relatio dicit puram concomitantiam habitus alicujus cum actu, absque ullo influxu, sive actuali, sive virtuali, in actum; ut si justus dormiens recitaret preces, aut sui potens peccaret venialiter, dicitur ista referre habitualiter in Deum, propter concomitantiam habitus charitatis. Unde differt, ut patet, habitualis intentio ab actuali et virtuali. Differt etiam ab interpretativa; quia habitus, præcise ut informans potentiam, est tantum inclinatio in actu primo et quoad specificationem actus solum, indigens intentione et dictamine ut in actum exeat, et de se compatitur intentionem et dictamen in oppositum, ut patet in justo peccante venialiter. Unde, præcise ut talis, non inducit præsumptionem quod agens tale quid vel tali intentione ageret, nisi aliunde in acquisitione hujusmodi habitus per actus ex prima intentione elicitos, remaneat aliqua virtus seu determinatio, vi cujus agat. Sed tunc reincidit cum virtuali primo modo, et non est pure habitualis.

His paululum immorari libuit, quia per totam ferme Theologiam currunt. Sint ergo dicta semel pro semper, et firmiter memoria teneantur.

Dico: Quæcumque homo vult deliberate, ea vult actu vel virtute propter ultimum finem¹.

Prob. 1°. Quidquid appetit homo, appetit sub ratione boni. Ergo quæcumque vult deliberate, ea vult actu vel virtute propter ultimum finem. — *Prob. conseq.* Illud quod appetit sub ratione boni, vel appetit ut summum et perfectum plene satiativum, et sic est ultimus finis; vel appetit ut minus perfectum tendens in bonum perfectum, quia semper inchoatio alicujus ordinatur ad consummationem ipsius, et ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur ad perfectionem consummatam, quæ est ultimus finis. Ergo. — Vide prænotamina.

1. Ibid., a. 6, o.

Prob. 2°. Sic se habet ultimus finis in movendo appetitum, sicut prima causa efficiens in movendo alias causas ad agendum¹. Atqui causæ secundæ non movent, nisi moveantur a prima. Ergo fines secundarii, seu secunda appetibilia, non movent appetitum, nisi dependenter a primo appetibili, quod est ultimus finis.

Sed *petes*, quis sit iste finis ultimus quem homo intendit in omni actu deliberato: an materialis, an formalis?

Resp. aliquando esse materialem et in concreto, aliquando esse formalem, nempe beatitudinem in communi; nec plus evincunt rationes D. Thomæ. Ita Sylvius, Serra, Contenson et alii, contra Joannem a S. Thoma et Gonet: eaque responsione facilius solventur difficultates aliunde multum implicatæ.

Ut itaque redeamus ad difficultates præcedentis articuli, justus peccans venialiter habet pro fine proximo creaturam seu voluptatem aliquam particularem; infidelis, seu peccator, agens aliquod bonum opus morale, habet similiter pro fine proximo honestatem istius operis: uterque autem habet pro fine ultimo esse beatum, seu beatitudinem ut sic, appetitus satiativam. Et hinc solvuntur difficultates. Nam

Sequitur 1° peccatum veniale justi non evadere mortale, quia iste communissimus finis beatitudinis ut sic, utpote necessario amatus et de se indifferens ut applicetur objecto honesto vel turpi, nullam tribuit actui honestatem vel malitiam.

Sequitur 2° neque justum peccantem venialiter, neque infidelem aut peccatorem facientem aliquod bonum opus morale, habere duos ultimos fines totales; quia finis ille communis non ponit in numero cum particulari, scilicet Deo aut creatura, sed se habent ut *quo* et ut *quod*, sicut abstractum et concretum, quæ non ponunt in numero, nec censentur absolute plura.

Sequitur 3° neque peccatorem neque infidelem peccare

1. Ibid.

in suis operibus moraliter bonis; quia, ut dictum est, iste finis communis de se non tribuit bonitatem aut malitiam actui, sed est indifferens et potest determinari aliquo fine vel objecto particulari honesto, cui si nulla prava circumstantia admisceatur, actus erit moraliter bonus.

ARTICULUS V

An et quomodo homo deliberate agens teneatur omnia et singula sua opera referre in Deum?

Huc revocandæ sunt variæ intentiones seu relationes operum in finem, quos articulo superiori recensuimus, scilicet actualis, virtualis, interpretativa et habitualis; sed maxime attendendum ad duplicem virtuales, quarum unam diximus explicitam ratione prioris intentionis actualis virtualiter perseverantis, alteram implicitam ratione objecti ex se tendentis in finem, cujus objecti honestate movetur agens ad agendum. Confer prænotamen dicti articuli.

Lovanienses docent hominem, quotiescumque agit deliberate, teneri sub peccato veniali actum referre in Deum ex amore, non quidem charitatis, sed benevolentiae, relatione virtuali explicita, relicta scilicet ex actuali relatione præcedente, quæ adhuc perseveret et in opus influat; sic tamen ut defectus hujus relationis ipsum quidem operantem inficiat, at non ipsum opus.

Pro explicatione et assertionem sententiæ contrariæ, quæ est communis aliarum scholarum catholicarum,

Dico 1°: Homo tenetur aliquoties omnia opera sua referre relatione virtuali explicita in Deum ut ultimum finem, sive naturalem, sive supernaturalem, eo scilicet modo quo illum cognoscit aut cognoscere potest.

Prob. quia omnis homo, sive fidelis sive infidelis, tenetur aliquoties elicere actum amoris Dei, ut ultimi finis, seu super omnia. Id omnes admittunt, etiam de infidelibus; quia, licet Deum ut authorem naturæ non cognoscant, possunt

tamen illum cognoscere, cum de eo non detur ignorantia invincibilis, ut diximus in prima parte. Atqui in actu hujusmodi amoris Dei super omnia, et ut ultimi finis, involvitur virtualiter relatio omnium operum in Deum ut ultimum finem; finis enim ultimus est id quod propter se appetitur et cætera propter ipsum. Unde Author in II *Sentent.*, dist. 40, q. unica, a. 5, ad 6: « Quando aliquis, inquit, cogitat se totum ad Dei dilectionem dirigere, tunc quidquid ad seipsum ordinat, in Deum ordinatum erit. » Et infra: « Quandoeumque habitus charitatis exit in actum, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum, et per consequens omnium eorum quæ in ipsum ordinantur ut bona sibi. »

Dico 2°: Ut tam operans quam opus eximantur a peccato, non est necesse ut homo deliberate agens, toties quoties referat opus suum in Deum propter se dilectum relatione virtuali explicita, sed sufficit relatio virtualis implicita. Seu, ut distinctius loquar, non est necesse ut præcesserit actualis relatio in Deum propter se dilectum, cujus vi et influxu eliciatur opus; sed sufficit, ubi non urget præceptum dilectionis Dei super omnia, ut opus sit ex objecto honestum, et nullo pravo fine, nullave alia prava circumstantia vitiatum, sic ut operans ex libera electione, conformiter dictamini rationis et legis naturalis, sponte se subiciat auctori hujus legis, diligensque honestatem particularem hujus operis, censeatur diligere virtualiter implicite primigeniam et fontalem honestatem, quæ est ipse Deus, cujus hæc particularis honestas est participatio: consequenter intendat implicite ipsum Deum.

Hanc conclusionem primo impugnavit D. Hagens, professor Lovaniensis, opere posthumo, si tamen illius sit, cui opposui *Vindicias*. Eandem conclusionem et *Vindicias* postea impugnavit R. P. Maugis, doctor regens Lovan., cui nunc breviter respondeo, paulo tamen latius quam ferat ratio Compendii. Sed ignoscat Lector benevolus; in ejus gratiam, quantum licebit, contraham. Et quia novus adversarius in id potissimum intendit ut, conquisitis undequaque SS. Augustini et Thomæ textibus, ostendat SS. Doc-

tores nobis adversari, ego vicissim maxime intendam ut, discussis articulatim omnibus textibus, iisque vero sensu intellectis, probem SS. Doctores nullatenus sententiæ nostræ refragari. Ad hæc si adjiciam solutionem eorum quæ contra præcipuas probationes nostras opponit, rem, ut puto, confecero, omissis quibusdam aliis pro et contra, non quod sint convincentia contra me, ut fingere posset et aliquando dixit, sed quia minus necessaria, minus apta Compendio, et quæ dicam abunde sufficient firmandæ conclusioni contra ejus conatus. Ipse plura omisit ex his quæ dixi in utraque editione hujus quæstionis. Ideone se victum putat? Igitur.

Prob. 1° conclusio. Nulla lex, nullum præceptum assignari potest, quo homo deliberate agens teneatur referre opus suum in Deum aliter quam sit dictum in conclusione, nisi præceptum dilectionis Dei, quod cum sit affirmativum, non obligat ad semper, sed certis temporibus et circumstantiis. Ergo, ubi non urget hoc præceptum, non tenetur homo referre opus suum in Deum aliter quam sit dictum in conclusione.—Antecedens, ultra quod patebit ex solutione objectionum, est expresse D. Thomæ, in II *Sentent. cit.*, ad 6, ubi ait: « Si quæretur quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est quam quærere quando oporteat habitum charitatis exire in actum. » Et 1^a 2^e, q. 100, a. 10, sibi objiciens illud Apostoli, I *Cor.*, x, 31: *Omnia in gloriam Dei facite*, respondet ad 2 sic: « Sub præcepto charitatis continetur ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod pertinet ut omnia referantur in Deum, et ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo qui honorat parentes, tenetur ex charitate honorare, non ex vi hujus præcepti quod est: « Honora parentes, » sed ex vi hujus præcepti: « Diliges Dominum » Deum tuum ex toto corde tuo. » Et cum ista sint duo præcepta affirmativa, non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare, et ita potest contingere quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi charitatis. » Si dicas cum adversariis, S. Thomam

hic agere de charitate stricte dicta: *esto*; sed quod dicit de charitate, est etiam intelligendum de amore Dei benevolo, cum utrobique sit eadem ratio præcepti affirmativi.

Contra hanc probationem opponit 1° adversarius, præceptum dilectionis Dei, cum sit affirmativum, non obligare ad semper ad actus continuos, obligare tamen ad semper virtute.

Resp. ut in Vindiciis, hanc objectionem esse directe contra S. Thomam. Eodem enim modo loquitur S. Doctor de præcepto charitatis ac de præcepto honorandi parentes. Istud autem non obligat virtute ad semper. Ergo nec illud. Insuper inauditum puto in scholis, præcepta affirmativa obligare virtute pro semper; hoc enim esset ipsa simpliciter obligare pro semper.

Inst. 1°: S. Thomas, q. 1 *de Charitate*, a. 11 et alibi, in terminis docet præceptum charitatis obligare virtute ad semper. Quomodo ergo solutio præcedens esset directe contra S. Thomam et inaudita in scholis, præsertim in schola Thomistica?

Resp. S. Thomam neque q. 1 *de Charitate*, neque alibi id docere, ut patebit ex solutione objectionis quartæ; sicque remanet quod ista solutio sit directe contra S. Thomam et inaudita in scholis.

Inst. 2°: S. Thomas eo modo loquitur de præcepto charitatis ac de præcepto honorandi parentes, dum agitur de tempore quo elici debet actus charitatis theologicæ, aut quo honorandi sunt parentes, non autem dum agitur de præcepto referendi opera in Deum; nullibi enim dicit S. Thomas quod non teneamur virtualiter et explicitè opera nostra referre in Deum, nisi quando urget præceptum eliciendi actum charitatis.

Sed contra: Dicit in terminis S. Thomas in II *Sentent.*, dist. 40, q. unica, a. 3, ad 6: « Si quæretur quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est quam quærere quando oporteat habitum charitatis exire in actum. »